ՃՇՏՈՒՄՆԵՐ

Յ. ՓԻՒՐՏԵԱՆԻ «ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ»

Պատասխան առ Պրն. Հայկ Պէրպէրեան

Այս է խորագիրը անանուն գրութեան մը որ Պրն. Հայկ Պէրպէրեան կը ստորագրէ «Բազմավէպ»ի 1948 տարւոյն 7–8 թիւերուն մէջ՝ էջ 167–170:

Զ. Ագուլեցիի մէկ փոքր ճշդումէն Պրն. Պէրպէրեան եկեր յանգեր է «Բազմավէպ»ի այս թիւին մէջ եօթը ութը սիւներու մէջ ըսելու, որ իմ «բանասիրական գիտութիւնս», «մտաւորական պարկեշտութիւնս» հարցական են, եւ «խղճամիտ բանասէր» չըլլալս, «իմաստութիւն» չունենալս եւ այլն, եւ այլն: Պարոնին այս կարծիքը այնքան նշանակութիւն ունի՝ որքան որ նշանակութիւն ունէին իր միւս գրաւոր եւ բերանացի կարծիքները ասկէ առաջ եւ ուրիշ պայմաններու ազդեցութեանց տակ ինծի հանդէպ վերինոներուն բոլորովին հակոտնեայ: Եթէ հաւատանք Պարոնին հրապարակաւ եւ մեկուսի ըսածներուն, ուրիշներու մասին, տարակուսելի է, որ իրմէ զատ որեւէ մէկը «գիտուն», «խղճամիտ» կամ «պարկեշտ» ըլլայ: Անտարակոյս, ընթերցողներէս անոնք որոնք կարդացած են Պարոնին վերջին եւոյթը, իրենք իրենց պիտի խորհին՝ թէ երբ մէկը Պրն. Պէրպէրեանի նկարագրած Փիւրտեանին պէս անձ մ'է, ի՞նչ հարկ կայ այդքան երկար եւ բազցեալ հայհոյանքներով «Բազմավէպ»ի սիւները մրոտելու:

Կայ ուրիշ կէտ մը ալ. Պրն. Պէրպէրեանը ճանչցողները զիս ալ կը ճանչնան:

Պարոնը «Պապ–ը Ալի»էն պտելով, «Ապտ–իւլ Համիտի» հանդիպելով, «Ալ–ի Օսման»ը կը հոլովէ, մինչ պարզ խնդիրը սա է որ Զ. Ագուլեցի իրապէս «Ալի–Օսման» գրա՞ծ է թէ ոչ:

Պարոնը որ անպարկեշտութիւնը ունի ըսելու ինչ որ «կարծած» եմ... «թէեւ չէ ըսած», եւ նման ուրիշ խեղաթիւրանքներով եւ հետեւութիւններով ինձ վերագրելու ինչ որ իր խելապատակին ծնունդն է, եւ եօթը սիւն «կը պոռայ, կը հայհոյէ», հուսկ ապշեցուցիչ անբերեսութիւնը ունի ըսելու. «Պ. Փիւրտեանի պատասխանը կը յիշեցնէ այն անիրաւ մարդիկը, որ ամէն գինով իրաւունք շահելու համար աղմուկ կը յարուցանեն, կը պոռան, կը հայհոյեն, յուսալով որ իրենց հակառակորդը, զայթակղութեան մը վախէն, տեղի տայ իրենց պոռչտուքներուն առջեւ»: Պարոնը տեղ մը իմացած է որ եթէ զոր ուժեղ ելլէ տան տէրը գող կը բռնէ: Ցաւալին այն է Պարոնին համար, որ ընթերցողը «Բազմավէպ»ի նոյն տարուան էջ 74–75ի վրայ հաղիւ երկու սիւն կազմող իմ գրութիւնս կրնայ հեշտութեամբ ձեռք բերել, եւ տեսնել թէ ո՞վ է «անիրաւ մարդը» որ կը «պոռայ», «կը հայհոյէ», Պարոն Պէրպէրեա՞նը թէ ես:

Բնական է, եթէ բան մը կայ «որ մասնաւոր յօդուածի մը նիւթ ըլլայ» անտարակոյս Պրն. Պէրպէրեանին նման տիպերն են մեր իրականութեան մէջ, բարեբախտաբար շատ հազուադիւտ եւ աննշան:

Նման տիպերով զբաղիլ անշուշտ չ'արժեր:

Ցաւալի է որ իր մասին այսքան խիզ գրել ստիպուեցայ կամքէս անկախ:

Յ. ՓԻՒՐՏԵԱՆ

Նկատելով որ Պր. Յ. Փիւրտեանի եւ Պր. Հայկ Պէրպէրեանի միջեւ բացուած բանավէնը գիտական սահմաններէն կ'անցնի, հոս այլեւս վերջացած կը համարինք զայն «Բազմավէպ»ի համար: ԽՄԲ.

«17–ՐԴ ԴԱՐԻ ՄԻ ԱՆՑԱՑՏ ՁԵՌԱԳԻՐ»

«Անահիտ»ի վերջի թիւին մէջ (1947, Յուլիս–Դեկտ.) հրատարակուած է գրութիւն մը «17–րդ դարի մի անյայտ ձեռագիր», ստորագրուած՝ Արամ Երեմեանէ, Թէհրան, Մայիս 1947:

Նախ ձեռագիրը «անյայտ» չէ, այլ շատ լաւ ծանօթ Բրօֆ. Հ. Յ. Աճառեանի ցուցակագրութեամբ (Տես՝ Ցուցակ Հայերէն ձեռագրաց Թէհրանի: «Հանդէս Ամսօրեայ», 1935, էջ 393–396), ուր ձեռագիրը ամենայն մանրամասնութեամբ եւ բոլոր յիշատակարաններով ամբողջութեամբ կը ներկայացուի վաստակաւոր գիտնականէն:

Պրն. Արամ Երեմեան ո՛չ միայն չափազանց հաւանցի կը ներկայացնէ ձեռագիրը իր վերոյիշեալ գրութեան մէջ, այլ իր հրատարակած յիշատակարանի քանի մը մանր քաղուածներն իսկ սխալաշատ են, համեմատելով Աճառեանի հրատարակութեան հետ:

Պրն. Արամ Երեմեան նոյնիսկ չէ հասկցեր յիշատակարանին իմաստը: Ան կը գրէ ձեռագրին մասին «Վաստակաւոր գրիչն ու նկարիչն է Աստուածատուր Դպիր... եւն.» (ստորագծումը իմ կողմէն): Ցեռոյ զանազան տեղեր «Իբրեւ դիմանկարիչ Աստուածատուր թոյլ ստեղծագործող է», «Աստուածատուր մէկն է 17–րդ դարի գրաֆիկ նը-«Աստուածատուր մէկն է 17–րդ դարի գրաֆիկ նը-կարիչներից». վերջապէս աւելի չերկարելու համար «մանրանկարիչների շարքում պատուաւոր տեղ է գրաւում Աստուածատուր դպիրը»:

Սակայն տես որ Պրն. Արամ Երեմեանի շարախտէն Աստուածատուր սարկաւագ «գծող» կամ «գրիչ» եղած է միայն այս ձեռագրին, ինչպէս որ յիշատակարանները խիստ որոշ ցոյց կու տան: Աստուածատուր դպիր ոչ «գիմանկարիչ» է, ոչ «գրաֆիկ նկարիչ»:

Այս ձեռագրին մանրանկարիչն է Մկրտիչ դպիր, ինչպէս որ յիշատակարանն ալ ցոյց կու տայ «յինչեցէք... ի ծաղկել աւետարանիս... զարուստ Մըկըրտիչ դպիրս»:

Յ. ՓԻՒՐՏԵԱՆ

ԱՊԵՏԻՔ ԿՈՄՍԻՆ ԶԱՐՄԱՆԱԼԻ ԿԵԱՆՔԸ

(Շար. Բազմ. 1947 թիւ 7–8, էջ 177)

Ցետ երկար ընդհատումի մը կը վերսկսիմ գրքիս թարգմանութիւնը: Ու նախ համառօտ ամփոփում մը անցեալ նիւթերու ընդհատումին թերին լրացնելու համար:

Առաջին երկու գլուխներուն մէջ հեղինակը ներկայացուցած էր Պետրոս Ապետիքի՝ Հունգարացի Կոմսին եւ անոր արշակունի ցեղէն ըլլալու հաւանականութիւնը, միանգամայն իր ժամանակին վիճակը: Ցետոյ խօսած էր անոր մանկութեան, դաստիարակութեան եւ գործունէութեան մասին, միշտ խղճմտօրէն նախ տալով տեղւոյն, անձերուն եւ ժամանակներու վիճակը, աւելի ըմբռնելի դարձնելու համար մեզի այս պատմական անձն ու դէպքերը:

Պետրոս Ապետիք, ուրեմն, ծնած է Հալէպ, ուր իր առաջին դաստիարակութիւնն ալ առած է: Մանկութիւնը անցուցած է վանդներու, հալածանքներու եւ պանդխտութեան մէջ. իր հայրը մարտիրոսական պսակի արժանացած է խլամներու կողմէ: Պետրոս Ապետիք յաջողած է վերջապէս նախ Երուսաղէմ եւ անկից ալ Հռոմ փախչիլ, ուր նախ ընդդիմած է եկեղեցական ասպարէզը, սակայն չմնալով եկեղեցական վիճակի մէջ՝ աստուածաբանական ուսումները աւարտելուն Ս. Աթոռին կողմէն զրկուած է իր պատուիրակ Պարսիկ Արքունիքը, համաձայնութիւն մը գոյացնելու Պարսիկ Արքունիքի եւ Արեւմտեան ազգերու միջեւ՝ Թրքական վտանգին դէմ: Ան աշխատած է նաեւ միութիւն մը առաջ բերելու Արեւելեան եւ Արեւմտեան եկեղեցիներու միջեւ: Առաջիկայի պիտի տեսնենք թէ ո՞րքան յաջողած է իր ծրագիրներուն մէջ:

Հիմա պէտք է ճանչնանք Յակոբ Դ. Պատրիարքին անձն ալ: Այս ծերունին ինքնագլուխ կը կառավարէր իրեն յանձնուած մեծ հօտը: Իր կարեւոր գիրքին հետեւանքով անթիւ պատմական վաւերական տուեալներ ունինք իր գործունէութեան եւ Ապետիքին հետ ունեցած յարաբերութիւններու մասին:

Բաժնուած ու Հռոմէն անկախ Եկեղեցոյ պետը կ'ընտրուէր ժողովուրդէն՝ քաղաքական իշխանութեան հաւանութեամբ. այս ընտրութիւնը ապա կը հաստատուէր Պոլսոյ պատրիարքէն:

Դարերու ընթացքին զանազան փորձեր եղած են պարսկաստանցիներն ալ միացընել ընդհանուր քրիստոնէութեան հետ. սակայն երբեք չեն կրցած զանոնք Պապին ենթարկել: Աղեքսանդր Է. Պապի ժամանակ Հ. Պօղոս Փիրոմալի ճարտար իտալացին, որ յետոյ Հայաստանի կաթողիկէներուն Առաք. Կառավարիչ ալ անուանուեցաւ, աշխատած էր որպէս զի Պապին և Պատրիարքին միջեւ համաձայնութիւն մը գոյանայ:

Կղեմէս Թ.ի ատեն, հետեւաբար Ապետիքի ժամանակ, նոր քայլեր առնուեցան այս ուղղութեամբ: Պատրիարքը ցոյց տուաւ իր բարեկամութիւնը Ս. Աթոռի հանդէպ, Հռոմ ալ փոխադարձեց անոր, սակայն Փիրոմալիի գործունէութիւնը առանց շօշափելի արդիւնքի մնաց:

Յակոբ Դ., իր համբաւաւոր նախորդին Ներսէսի պէս, խիստ մարդ մը եղաւ ու իր ժողովուրդը զրեթէ անսանձ իշխանութեամբ կը վարէր: Միայն Լուդովիկոս ԺԴ.ի ազդեցիկ դեսպաններուն և Ապետիքի ուժը տարուան անխոնջ աշխատութիւններու շնորհիւն է որ սկսաւ դէպի Հռոմ հակիլ: Անոր մարմնական յատկութիւններն ալ յիշատակի արժանի են. ու ասոր մասին Պետրոս Ապետիք հետաքրքրական մի՛ջադէպ մը կը յիշէ որ պատահած էր իր և մահմէտական իշխանի մը միջեւ: Քանի որ այս դէպքը ուրիշ տեղ չի յիշուիր յիշենք հոս համառօտակի, թէպէտ աննշան բայց ժամանակի հոգեբանութեան վրայ լոյս սփռող դէպք մը: Ութսունամեայ Պատրիարքը և մահմէտական իշխան մը հանդիսաւոր երեկոյթի մը ժամանակ կրօնական վէճի մը բռնուեցան: Այլազգին խմել սկսաւ «Մահմէտի կենաց» ու հրաւիրեց բարձրաստիճան եկեղեցականը մրցիլ իր հետ՝ խմելով ինքն ալ իր կրօնական հա-

digitised by A.R.A.R.@